

RÉGI MAGYAR TOLVAJ-VILÁG.

A XVIII. századbeli Pest polgári és társadalmi viszonyainak rohamos átalakulása rendkívül kedvezett ama bűnös ösztönök kifejlődésének, melyek a vagyont és életet fenyegették. Még a büntető megtorlás szigorúsága sem retentette vissza az emberi romlottságot a közrend és jogbiztonság elleni merényletektől. A halálbüntetést a vagyon elleni cselekményeknél csak a legritkábban alkalmazták, s többnyire beérték — mint egykorú forrásokban olvassuk — «egy gyalázatos pelingernél hóhér keze által egész (vagy fél) sóprózéssal.» Mert bár a halált a törvény alapján alkalmazhatta volna a túlszigorú bíró, még lopás esetében is, de mindig akadnak enyhítő körülmények, melyeknek számbavétele néhány vesszőütesre vagy pár hónapi fogságra mérsékelte a büntetést. Így eredményezte a magyar igazságszolgáltatás humanizmusa közvetve azt, hogy Pest városa már a XVIII. század 70-es éveiben valóságos Eldorádója lett a züllött és kétes alakoknak s innen indultak ki zsákmány után a vidékre is a garázda fosztogatók. *Keckemét, Gyöngyös, Vác, Paks, Eger* voltak a pesti tolvaj-világ legkedveltebb vendégszerelési helyei, kivált «zöld» vagy «virágvásár» idején. Teljes számmal jöttek ilyenkor össze a pesti bűntanyák legrettegettebb alakjai: *Tizenhusz Palkó, Mulali Jancsi, Gombkötő Pista, Virág Miska*, a cigány (vagy mint akkor mondták: «új magyar», «új polgár»), *Pille Miska* (alias *Deme Pál*), *Görbe Miska*, a «görög gyermek», *Jäger Bilang Mátyás, Lángozó (Molnár) Ferencz*, félig még betyárba ojtott, de már a városi élethez hozzá kapott zsebmetszők, nem is említve a gyökeresebb pesti s nyelvilag tőlük elkülönült német czimborákat, kiknek tipikus alakjai a felszemű *Flor Ignác* («Der einaugige Natzl»), a «*Gschmatte Franzl*», a «*Tickfusseler Bäck*», («vastaglábú pék»), stb. Utóbbiak egyuttal a legveszedelmesebb betörők abban az időben, a kik éjjelenként a *Hamzsabég* melletti országot egyik korcsmájában tartották összejöveteleiket, hogy veszedelem esetén Pest vármegye határőrségének keze utól ne érhesse őket.

Megvolt már akkor a pesti tolvajvilágnak a maga külön nyelve is. A vásároknak kettesével jártak: egyik «rajzolt» (lopott), a másik «köz-

kolt» vagy «gyertyázott» (ügylet), nehogy a «kutya» (a drabant) rajtuk üssön. Voltak, kik a templomokban az ajtó mögé álltak s az érkezőknek sorra kiforgatták a zsebeit, s úgy lopdosták a keszkenőket. A rendesen a nadrághasítókában viselt óra könnyű alkalmul kínálkozott arra, hogy lánczát a zsebmetsző bundája szórere csavarja s észrevétel nélkül odább álljon. A kit tetten értek, annál mindenkor készen állott a kifogás, hogy ohsitos, vagy dezentor. Az ilyesmi rendesen jó alkalom volt az ügy húzás-halasztására, a mire szükség volt azért, nehogy a polgári hatóság a katonainak praejudikáljon.

Régi tolvajbabona volt akasztott ember levágott hüvelykét hordani magával. Ilyet találtak megmotoztatásakor *Fuchs*, alias *Róka Mihály*-nál is, a ki tekintélyes vaskereskedőből lett országos csalóvá és szédelgővé, s a kinek körmönfont cseleiről a XVIII. századbeli magyar Pítával egyik érdekes fejezetét lehetne megírni.

A hortobágyi betyár-világ nevelte ezeknek a pesti zsványoknak is nagy részét. A Miskolcra felakasztott *Ujvárosi Miska* tanítványa volt a később annyira elhíresült *Somogyi Pista*, álnevével *Veszprémi* vagy *Pisze Pista*, kinek személyét még érdekesebbé teszi az a rejtelmes homály, mely származását fedi. Bizonyos, hogy gyermekkorában az egri püspök nevelte, annak majorjában lakott s praeceptor járt hozzá. De nem levén kedve a tanuláshoz, szabó-mesterségre fogták. Mint vándorló szabólegény járta be aztán fél Magyarországot, míg nem az *Andrássyak* ujvárosi jószágán megismerkedve *Ujvárosi Miskával*, vele Debreczenbe ment s a *Ghyllányi* és *Vay* «szabadkoreszmáján» ütött tanyát, a hol már ott találta *Czipó Jóskát, Czipó Samul* — *Szoboszlaj Jankót* Debreczenből s ezekkel együtt — a korcsmáros orgazdasága mellett — folytatta a szegénylegénykedést.

Mint sok más pályatársát, *Somogyi Pistát* is a csalódott szerelem hajtotta a betyár-életre. Évekkel előbb eljegyezte Pápán *Mészáros Katát*, de nem adták hozzá, mert igazolványait elvesztette. Mikor aztán emiatti bánatában gyalog katonának akart állani, oda sem vették be, mert nem ütötte meg a mértéket. Szegényében állott betyárnak s nemsokára Pestre kerülve, *Kovács*, igazi nevén *Nyírok István*nal állott össze, a kit koldusvezetőből egy *Panni Dorka* nevű asszonyszemély csalt Keckemétről Pestre «zsványoságot tanulni». Hogy mily eredménnyel, mutatja az, hogy maga *Nyírok* diecekedett el később vele, hogy «egész Rácorszáig nincs több oly híres «nyalavi», mint ő. Mivel pedig *Panni Dorka*, a kiről különben köztudomású volt, hogy «Pesten az hóhér kétszer is sóprózta», *Tizenhusz Palkónak* volt a régi szeretője, róla ráragadt *Nyírokra* is a *Tizenhusz Pista* név.

Ez a banda aztán az egész országot végigjárta lopva, rabolva, sőt Erdély, Horvát- és Lengyelország is nem egyszer szolgált kalandos vállalkozásainak színterül. De mindenütt más-más nevet használtak, hogy föl ne ismerhesék őket. Egyes nagyobb városokban külön komániák alakultak, így volt *győri, fejérvári, komáromi* kompánia, megfelelő «kompanistákkal». Az egész országra terjedt ki ez az óriási bűnszövetkezet, melynek láthatatlan szálairól senki sem tudta, hogy hol futnak össze.

Pesten a dunaparti mázsaház környéke, a «Császár feredője», vagy az Invalidus-ház, a későbbi Károly-kaszárnya rengeteg komplexumának egyik traktusa, az úgynevezett «*Sau-winkel*» szolgált tanyájokul. Itt ütötték fel sátrukat a vásároknak, peccenyestők is, itt volt a legtöbb csapszék, ószeres, zálog-uzsorás, megannyi kedvező talaja a dologkerülő csavargó népnek. Az eredetileg *Kis Pál* dunakeszi szűrszabó egyik leánya, *Kis Ilona, Horváth Istvánné* telkén épült nagy épület-tömb, bár mai terjedelmét még meg sem közelítette, mert csak fokozatosan később egészítette ki magát újabb telekszerzeményekkel, mégis már a XVIII. században egész bazár-szerű, imponáns házesoport volt, melynek boltjai körül élénk sürgés-forgás fejlődött ki.

Sok jó fogás esett itt azokon a razziaikon, melyeket időről-időre a városi drabantok rendeztek a közbiztonságot veszélyeztető elemek után. Alig volt eset, hogy egy-egy kellelénél hangosabban mulatozó betyár és szeretője a

«város lyukába» ne került volna ily alkalmánál. Hosszú csuhában, kék nadrágban és fekete kordován csizmában, hegyes sarkantyúval, megjelent olykor itt a pesti tolvajvilág legendaszerű hőse és vezére, az alacsony, szőke, nagyhasú, kövér «*Tisztartó*» is, míg mellette egy másik magas, száraz «lakadozott» vörös képű, vörös szemöldökű ember, kék nadrágban, hosszú csuhában, sarkantyús borjúbőr csizmában, a hírhedt *Kajzer Jóska* volt, szintén egyik vezéralakja a gonosztevők világának.

Mindegyik zsványoknak megvolt a maga «Szojkája», vagy «Dorkája» is, hű társa bolyongásaiban, a ki segített elverni a bűnös úton szerzett könnyű keresetet, osztozott a zsákmánnyon, de alkalmilag attól sem riadt vissza, hogy árulója legyen szeretőjének s besugója a hatóságnak. Ezek a némberek, ha lehet, talán még elvetemültebbek voltak férfiaknál. Mint a bojtortján ragadtak a vásárokon kódogó zsványokhoz, hogy aztán egy idő múlva újra elmaradozának tőlük s friss viszonyt szőjjenek. Legismertebbek voltak a hatóságok előtt, a melyekkel ismételtlen akadt dolguk: *Kopasz Ilus*, a kit maga a «*Tisztartó*» tüntetett ki gyöngédebb érzelmeivel, azután a «*Lófejű Örsze*», *Bandzsál* (alias *Raskó*, tulajdonkép pedig *Horváth Panni*, «*Sáros Éva*», *Vásári Czérna Erzsók*, a *Pisze Pista* kedvese, *Czifra Ilus, Lencsés Kati*, egy tabáni szűcsnél dolgozó nő, stb. Némelyeket csak egész általánosságban neveztek el, mint pl. a «*kassai menyecske*», vagy «*zsidó asszony*», stb.

Ezek voltak a régi Pest söpredékének nevezetesebb alakjai. Nem egy e vásárról-vásárra utazó tolvajnok közt oly ügyességre tett szert, hogy mint *Somogyi (Pisze) Pista* vallotta be *Gál Sáráról*, a kinek, mikor vele megismerkedett, «földig való kartonruhája volt, káplárral sétált, két selyemkendő is függött ki zsebéből s olyan volt, mint egy úriasszony» — neki még nálánál is jobb keze volt a lopásra.

De még messzebb vezettek a haramiák és útonállókk e csodálatosan szervezett respublikájának szálai. Túl a *Tisztartón* és *Kejzeren*, egész a pétervárad Magyar-utca úgynevezett «piros kapujáig». Itt székelt a banda láthatatlan feje, egy magas, sovány, barna és kopasz ember, *Lakatos* nevű. Ez az ember valamikor Fehérmegyében, a Sármelleken folytatott lakatos mesterséget, míg nem Péterváradra vonult vissza szellérekedni. Tudott magyarul, ráczul, németül, diákuul írni és olvasni. Tizenkilenc év óta élt ott hit nélkül feleségével s maga ugyan ritkán vállalkozott valami büntetetre, de minden lopott jószágának a fele őt illette. A császár hajóskormányosának szerette nevezni magát s minden időben tizenkét tanítványt tartott maga mellett, a kiket vonó, vagy hajóhúzó legényeknek nevezett. Rendes peccésát tartott, melylyel

minden zsványoknak passzusokat állított ki. Nála az egész tolvaj-szövetség tagjainak neve föl volt jegyezve, sőt valóságos iskolát tartott a tolvajmesterség elemeiből. Minden ötödik-hatodik esztendőben gyűlésre szoktak volt összejönni *Lakatosnál* a banda tagjai, a kiknek felvételük alkalmával arra is esküt kellett tenniük, hogy egymás ellen nem vallanak soha semmi körülmények közt.

Talán mindezekben lehet némi régényes túlzás is, együgyű vagy hazug emberek betyáros kérdése. Talán a titokzatos, hatalmas haramia-vezér életéből sem mind igaz az, a mit fentebb az aktaszerű vallomások alapján híven közöltünk. De még ha leszámítunk is némi túlzást, kétségtelen, hogy már az maga, hogy ily hírek keringhettek, érdekesen jellemzi azon idők gondolkodásmódját.

V. S.